

Кириитэ
«Басхан – Өксөкү сиэнэ» хайысха

*«Доѳор, атас буол»
Омугуттан тутулуга
суох бастыҥ дьону
кытта алтыһары, бодоруһары сатаа.
Нуучча ньургунун кытта
Туруулаһар доѳор буол;
Саха талыытын кытта
Самсайдаһар атас буол;*

*А.Е. Кулаковскай-Өксөкүлээх Өлөксөй «Оттоку орук алгыһа»,
1912 с.*

Сүрүн өйдөбүллэрэ: доѳордоһуу, хамаанда буолуу

Сорук:

- оѳолор бииргэ дьарыктанан, уопут ылаллар;
- кыра бөлөхтөхтөргө арахсан, араас тэрээһингэ кытталлар;
- көхтөөхтүк үлэлииргэ үөрэнэллэр.

Кириитэ

«Басхан – Өксөкү сиэнэ» хайысха

1 дьарык «Басхан диэн кимий...»

2 дьарык «Мин Басхан оѳо буолуохпун сөп»

3 дьарык «Басхан оѳо хамнаадаѳа иитиллэр, сайдар»

4 дьарык «Үтүө өрөбүл»

5 дьарык «Толкуйтан – дьыалаѳа»

6 дьарык «Норуот күүһэ– көмүөл күүһэ!». Күргүөмүнэн айар үлэ

7– 8 дьарыктар «Сахабыт киэн туттар, тумус туттар дьонун кытта көрсүһүү, билиһиннэри»

9 дьарык «Доѳордуу кылаас».

«Басхан – Өксөкү сизнэ» бэлиэтэ уонна тутула

Басхан – лидер. Бастын – хайа эмэ өттүнэн атыттардааҕар быдан ордук, барыларыттан ордук үчүгэй хаачыстыба, көстүү уо.д.а.; Бастын – инники күөннэ сылдыар, бастаан иһэр. Бастын уолан уонна бастын кыыс туһунан улуу саха литэрэтиирэтин төрүттээччи, бөлүһүөк–суруйааччы А.Е. Кулаковскай-Өксөкүлээх Өлөксөй «Оттоку олук алгыһа», «Кыраһыабай кыыс» айымньыларыгар арийбыта. Бастын киһи диэн кимий, хайдах буолуохтааҕый?

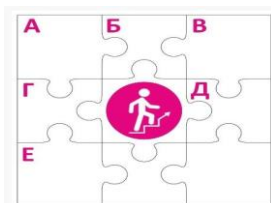
Үтүө санаалаах, болҕомтолоох, боччумнаах, үөрэхтээх, билиилээх, кырдыксыт, үлэһит, бигэ тыллаах, сайаҕас, аламаҕай, көмүскэс санаалаах, хоодуот, хорсун, эппиэтинэстээх, сирдьит, салайааччы, утумнааччы, уруумсах, чэбэр, бүгүрү, дьулуурдаах, тулуурдаах, сылык, мындыр, киэн энсиилээх өйдөөх, көнө сүрүннээх, чөл куттаах-сүрдээх.

Мантан көрдөххө, бастын киһи – Басхан оҕо – элбэх өрүттээх. Ону сахалар «уол оҕо үс кырыылаах», оттон «үтүө киһи аҕыс кырыылаах» дииллэрэ.

Бу араас өннөөх хомуулук (пазл): ортотугар кирилизинэн үөһэ дабайан эрэр киһи; кини үөһэ дабайар, ол аата сайдар, иннин диэки барар киһи уобараһын кэрэхэлиир. Үөһэ дабайар киһи – хайысха бэлиэтэ. Ханас өттүгэр үөһээ муннугар буукуба суруллубут. 2–4 кылаас үөрэнээччилэрэ хомуйаллар. Онуоха 2–с кылаас үөрэнээччитигэр учуутал хомуулук аайы Басхан оҕо хаачыстыбатын арийар, даҕааһын ааты суруйар. Дьарык ол хаачыстыба тула тэриллэр.

3–4 кылаас үөрэнээччилэригэр «Басхан Азбуката» бэриллэр. Манна үөрэнээчи «Басхан оҕо хайдах буолуохтааҕый?» диэн ыйытыкка хоруйдуурга кыһанар. Буукуба ахсын Басхан оҕо хаачыстыбатын арийар даҕааһын аат суруллар. Дьарык даҕааһын аатынан бэриллибит Басхан оҕо уобараһын тула барар, хас буукуба аайы тыл суруллубут буоллаҕына, оҕолорго атын тылы буларга кыах бэриллэр. Түмүккэ Басхан оҕо уобараһа ойууланан тахсан кэлэр.

2 кылаас

3–4 кылаас

2, 3–4 кылаастарга туттуллар дьарыкка аналлаах дидактической матырыйааллар «Чуораанчык» сурунаал 2024 сыл 7 №–игэр (от ыйа) баар.

Дьарыкка ньыматык каарталар
(Технологические карты к занятиям)
«Басхан – Өксөкү сиэнэ» хайысха
(Трек «Орленок – Лидер»)

1 дьарык «Басхан диэн кимий...»

Быһаары: Басхан – лидер, Бастын – выдающиеся отличия от других, лучший из лучших.
Тылдьыт: Бастын – хайа эмэ өттүнэн атыттардааҕар быдан ордук, барыларыттан ордук үчүгэй хаачыстыба, көстүү уо.д.а.;

Бастын – инники күөһүнэ сылдьар, бастаан иһэр.

Быһаары: Бастын Уолан, Бастын Кыыс уобарастара – А.Е. Кулаковскай–Өксөкүлээх Өлөксөй «Оттоку олук алгыһа» уонна «Кыраһыабай кыыс» айымньыларыгар.

Сыала: дьарык ис хоһоонугар оҕолор болҕомтолорун тардыы

Соруктара:

- *Тус санааны, сыһыаны сайыннарар сатабыл:*
бэйэ–бэйэҕэ убаастабыллаах, харыстабыллаах сыһыаны үөскэтии
- *Үөрэх сатабылларын ингэрии түмүгэ (сайыннарыылаах):*
бодоруһар сатабыл: көхтөөх буолуу, оҕону бэйэтэ онорорго үөрэтии;
билэр–көрөр сатабыл: Басхан хаачыстыбатын бэйэ хаачыстыбатын кытта тэннээн көрүү;
тэринэр–дыһанар сатабыл: бэйэ дьайыытын уонна быһыытын, кыабын сыаналаан көрөр сатабылы олоҕурдуу.
- *Үөрэх биридимииэтин үөрэтии түмүгэ (үөрэнии):*
«Басхан» диэн өйдөбүлү кытта билиһиннэрии, бэйэ тылынан басхан киһи сүрүн хаачыстыбаларын быһаара үөрэтии.

Дьарыгы тэрийи ньымата: уопсай, бөлөбүнэн

Дьарык ыытыллар сирэ: кылаас, кэбиниет/киэн площадка

Дьарыкка туттуллар маллар: аппаратура (колонка, проектор, ноутбук, экран), кыттааччы ахсаанынан олоппос, «Басхан» хайысха тутула, бланкалар (барыта биир тэн кыра кээмэйдээх), уруучука, мөһөөччүк/сэлээппэ/холбука эбэтэр оҕо аата суруллубут кумаабыны угарга ханнык баҕарар киэли (ёмкость); бу дьарыкка анаан бэчээттэммит дидактической матырыйааллардаах «Чуораанчык» оҕо сурунаала 7№-рэ.

№	Дьарык хаамыыта уонна соруктара	Үөрэтээччи дьарыга	Үөрэнээччи дьарыга
1.	Кирири.	Саха Өрөспүүбүлүкэтин бастакы Президентэ Михаил Ефимович Николаев туһунан кылгас видео. <i>Ис хоһоонун ырытан, салайар хаачыстыба тула кэпсэтиигэ киллэрии.</i>	Саха Өрөспүүбүлүкэтин бастакы Президентэ Михаил Ефимович Николаев туһунан кылгас видео.

Түмүк: оџолор санааларын истии;

Салгыы үлэлииргэ сорук туруоруу.

2.	<p>Сорук: дьарыкка көхтөөх кыттыыны ылары тэрийии.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Хайысха бэлиэтин билиһиннэрии. - Салайааччы тутулун ыйытык көмөтүнэн таһаарыы: «Басхан диэн кимий?», «Кини ханнык хаачыстыбалаах буолуохтаабый?». - Оџолору кытта кэпсэтии кэнниттэн учуутал «Чуораанчык» оџо сурунаалыгар «Хартыынанан кэпсээ» рубрикаҕа бэчээттэммит кирилизһи дабайан иһэр оџолор уруһуйдаах хартыынанан көрдөрөр. - «Басхан Азбуката» хомулук тутулун онорору оџолор саҕалыылларыгар этии киллэрии. <p><i>«Чуораанчык» сурунаал 2024 с. 7 № -игэр (от ыйа) баар.</i></p> <p><i>«Басхан» тутулун ойуулааһын.</i></p> <p>Бу араас өннөөх хомуулук (пазл): ортотугар кирилизһинэн үөһэ дабайан эрэр киһи; кини үөһэ дабайар, ол аата сайдар, иннин диэки барар киһи уобараһын кэрэһэлиир. Үөһэ дабайар киһи – хайысха бэлиэтэ. Ханас өтүгэр үөһээ муннугар буукуба суруллубут. 2–4 кылаас үөрэнээччилэрэ хомуйаллар.</p>	
----	--	--	--

		<p>Онуоха 2-с кылаас үөрэнээччитигэр учуутал хомуулук аайы Басхан оҕо хаачыстыбатын арийар, даҕааһын ааты суруйар. Дьарык ол хаачыстыба тула тэриллэр.</p> <p>3-4 кылаас үөрэнээччилэригэр «Басхан Азбуката» бэриллэр. Манна үөрэнээччи «Басхан оҕо хайдах буолуохтааҕый?» диэн ыйытыкка хоруйдуурга кыһанар. Буукуба ахсын Басхан оҕо хаачыстыбатын арийар даҕааһын аат суруллар. Дьарык даҕааһын аатынан бэриллибит Басхан оҕо уобараһын тула барар, хас буукуба аайы тыл суруллубут буоллаҕына, оҕолорго атын тылы буларга кыах бэриллэр. Түмүккэ Басхан оҕо уобараһа ойууланан тахсан кэлэр.</p> <p>– Оҕолор дьарыкка сыал туруорууларыгар көмөлөһүү. Басхан диэн кимин, хайдах оҕолору Басхан диэххэ сөбүй? Кинилэр ханнык хаачыстыбалаахтарый? Бу өйдөбүллэри өйдөтөн биэри.</p>	
<p>Түмүк: «Басхан - Өксөкү сиэнэ» уобараһын кытта билсии. Хайысха бэлиэтин кытта үлэни саҕалааһын.</p> <p>Кылаас иннигэр дьарык сыалын туруоруу.</p>			
3	Дьарыгы тэрийии.	Эрчиллини ытыты.	Бу эрчиллиигэ туһаныллар бэлэм

<p>Бииргэ үлэлээhini тэрийии.</p> <p>Сорук: хамаанданан үлэ өйдөбүлэ.</p>	<p>«Биһиги кылааспыт – биир хамаанда». Ол кэнниттэн учуутал хас биирдии оџотгон тутган түспүт уобарастарын арийан кэпсииллэригэр этии киллэрэр.</p> <p><i>Эрчиллиини ойуулааһын.</i></p> <p>«Биһиги кылааспыт – биир хамаанда».</p> <p><i>Оболорго бары уопсай хаартыскаџа түһэллэригэр этии киллэрии. Онно кинилэр «Чуораанчык» оџо сурунаалыгар 2024 с. 7 №–гэр 27 балаһытыгар (от ыйа) бэчээттэммитин бэйэџит хаартыскаџытын килийдээн. Ким эрэ кинигэлээх, ким эрэ илиитин өрө көтөхпүт, ким эрэ ыстаммыт. Оболор ырыталларыгар 1–2 мүнүүтэ бэриллэр, онтон сорудаџы толороллор (хаартыскаларын кырийан бэлэм макекка уобарастарыгар талан килийдииллэр). Ол кэнниттэн учуутал ыйытыытыгар хоруйдуулар. Оболор ол туһунан туох дириллэрин, тугу толкуйдууларын быһаарсабыт. Кинилэр сорудаџы хайдах толорбуттарыттан, бэйэ-бэйэлэригэр, тулалыыр эйгэџэ сыһыаннара көстөр. Бу эрчилли оџолор кэлэктииптэрин таһымын быһаарыан сөп.</i></p>	<p>уруһуйдаммыт макет</p> <p>“Чуораанчык” сурунаал 2024 с. 7 №–игэр (от ыйа) баар.</p> <p>Ырытыыга кыттыһыы.</p>
---	--	--

		<p>Сорудабы толорууну ырытыы, сорудабы төһө чэпчэкитик толордугут?</p> <p>Ордук туох ыараханы көрүстүгүт?</p> <p>Тэттик эксперимент ыытыы «Бэйэнг ааккын бул».</p> <p><i>Хас бишрдии оҕо эрдэ бэлэмнэммит илиискэ бэйэтин аатын суруйар, бүк тутар уонна уопсай коробкаҕа /баанкаҕа/ сэлээпэҕэ угар. Оҕолор бары укпугтары кэннэ, учуутал булжуйан баран, остуолга кутар уонна оҕо бэйэтин аата суруллубут кумаабытын түргэнник буларыгар сорудахтыыр.</i></p> <p><i>Оҕолор илиистэри арийан, суруллубут ааттары аабаллар, бэйэлэрин ааттарын талбатахтарына салгыы атын илиини арийаллар. Ол көрдүүргэ 3–5 мүнүүтэ барар. Аатын булбут оҕо учуутал ырытарга ыйытык биэрэр – бишр «тэн илиистэн бэйэнг ааккын булар чэпчэки этэ дуо?», бэйэн илиискин хайдах түргэнник булуоххун сөбүү? Ырытыы түмүгүнэн, учуутал хамаанда үлэтэ хас бишрдии киһи бэйэтигэр эрэ буолбакка, бастатан туран уопсай дьыала</i></p>	<p>Эрчиллиини толорон, ырытыыга кыттыһыы.</p>
--	--	---	---

		<p>туһугар, атын киһини кытта көмөлөсүһэн үлэлээһин буоларын өйдөтөр. Уонна бу соруудабы иккистээн бириэмэбэ толороллоругар этии киллэрэр. Толоруох иннинэ, хайдах онгоруохтаахтарын, сүбэлэһэр наадатын этэр. Хайдах үлэлиир табыгастаабын кыайан тобулбатахтарына, учуутал сүбэлээн биэрэр, ханнык бабарар илиһи арыян, суруллубут ааты ааһан, ол оҕоҕо биэрэр.</p> <p>Иккистээн соруудабы толорбуттарын кэннэ, ырытыы ытыллар (бу сырыыга туох уларыыты табыста? Түргэнник толордугут дуо? Табылларыгар туох наада эбитий?)</p> <p>«Биһиги кылааспыт – биир хамаанда» эрчиллиини иккистээн, сана ирдэбили тутуһан толороллоругар этии киллэрийи.</p> <p>Кэлэктиип уларыытытын, оҕолор бэйэ-бэйэлэрин кытта сүбэлэһэллэрин, ырыталларын, атын санааны истэллэрин, уопсай биир тылы булан үлэшиллэрин кэтээн көрүү.</p>	
<p>Түмүк: хайысха бэлиэтин суолтатын быһаарсыы</p>			
<p>4.</p>	<p>Санаа атастаһыта, түмүгү ырытыһыы.</p> <p>Сорук:</p>	<p>Ыйытык туруоруу: бары биир киһи курдук бииргэ үлэлииргэ кэлэктиипкэ ким нааданый? Кини</p>	<p>Ыйытыыга хоруйдуулар.</p> <p>«Басхан» тутулун</p>

	<p>түмүк оноруу, туруоруллубут соругу тэннээнин.</p>	<p>хайдах буолуохтаабы? Ханнык хаачыстыбалары баһылахтаабы? «Чуораанчык» сурунаал 2024 с. от ыйынаабы 7 №-игэр бэчээттэммит Бастын Уолан, Бастын Кыыс уобарастарын туһунан А.Е. Кулаковскай– Өксөкүлээх Өлөксөй «Оттоку олук алгыһа» уонна «Кыраһыабай кыыс» айымньыларын туһунан кэпсэтии ытыллар</p>	<p>сана тылларынан, сытыы этиилэринэн ситэрэллэр.</p>
<p>Түмүк: «Басхан» тутулун сана тылларынан, сүрүн этиилэринэн ситэрэллэр. «Басхан» диэн ким буоларый? Уопсай өйдөбүл ылыы.</p>			

2 дьарык. «Мин Басхан оҕо буолуохпун сөп»

Быһаары: Кыра бөлөххө Бастын киһини билиһиннэри:

- Арасыйа Президентэ
- Саха Өрөспүүбүлүкэтин Ил Дархана
- Дьокуускай куорат баһылыга
- Оскуола дириэктэрэ

Эби:

- А.Е. Кулаковскай–Өксөкүлээх Өлөксөй
- Саха автономнай сэбиэскэй социалистическай республиканы тэрийээччилэр
- А.Е. Кулаковскай–Өксөкүлээх Өлөксөй «Оттоку олук алгыһа»

айымньытыттан 2–3 алгыһы истии, ырытыһы

Сыала: Кылааска бас- көс, Басхан оҕолору таһаары.

Соруктара:

Тус санааны, сыһыаны сайыннарар сатабыл:

- кэллэктиипкэ алтыһы үчүгэй үөрүйэбин олобурдуу.

Үөрэх сатабылларын инэри түмүгэ (сайыннарылаах):

- бодоруһар сатабыл:
- тэрийээччи, көбүлээччи, салайааччы, толорооччу оруолун толорорго бэлэм буолуу үөрүйэбин инэри;
- билэр–көрөр сатабыл:
- Басхан хаачыстыбатын тус бэйэ хаачыстыбатын кытта тэннээн көрөргө үөрэтии;
- тэринэр–дыһанар сатабыл: бэйэни дыһанар, көхтөөх, тэрээһиннээх буоларга тириэрдии.

Биридимэтии үөрэтии түмүгэ (үөрэнии)

- оҕолорго кэлэктиип иһиттэн Басхан буолуон сөптөөх оҕону сүүмэрдиир ньымалары көрдөрүү.

Дьарыгы тэрийи халыыба: фронтальной, бөлөбүнэн үлэ.

Дьарык ытыллар сирэ: үөрэнэр кэбинизт.

Дьарыкка туттуллар маллар: бланкалар, сэлээппэ, эбэтэр холбука, скотч, харандаастар, бу дьарыкка анаан бэчээттэммит дидактическай матырыяаллардаах «Чуораанчык» оҕо

сурунаала, сурунаалга бэчээтгэммит «Басхан – Өксөкү сиэнэ» тэттик кинигэ, «Басханнын сэнэргэни видео, кыттааччы ахсаанынан олоппос, видеоаппаратура.

№	Дьарык хаамыыта уонна сорукутара	Үөрэтээччи дьарыга	Үөрэнээччи дьарыга
1.	<p>Дьарык сорукутара уонна хардыылары. Истин эйгэни тэрийии.</p>	<p>Кылааска өй–санаа өтгүнэн истин эйгэни тэрийии:</p> <p>«Төгүрүччү туран миэстэ атастаһыы»</p> <p>оонньууну тэрийии. Эрдэ араас суруктаах кумаабылар бэлэмнэнэллэр, холобура: «... бүгүн олус үчүгэй туруктаах кэлбит», «...сананы арыярга бэлэм», «... ааспыт дьарыкка туох буолбутун өйдүүр». Кумаабылары эрийэн холбукаҕа угабыт. Оҕолор төгүрүччү тураллар, биир оҕо эргимтэ ортотугар киирэн этэр: «Миэстэлэрин атастаһаллар...»</p> <p>салгыы холбука иһиттэн суруктаах кумаабыны хостоон ааҕар. Ону кытта сөпсөһөр оҕолор миэстэлэрин атастаһаллар. Ол кэмнэ ортотугар турбут оҕо миэстэтин атастаһар оҕолор миэстэлэригэр тура охсуохтаах. Миэстэтэ суох хаалбыт оҕо салгыы кумаабы хостоон ааҕар.</p>	Оонньууга кыттыһыы
<p>Түмүк: оҕолор чөл туруктаныылары.</p> <p>Дьарыкка кыттарга бэлэм буолуулары.</p>			

<p>2.</p>	<p>Сабажалааһын түһүмэбэ. Сорук: бэйэ санаатын этии, атын санааны истэ үөрэнии.</p>	<p>Оҕолорго бары бииргэ ырытан, ким Басхан буолуон сөбүн, Басхан киһи хайдах буолуохтаабын «аһаҕас микрофон» көмөтүнэн бэйэлэрин санааларын этэллэрин ситиһии.</p> <p><i>Үтүө салайааччы уонна төттөрү өттүгэр салайааччы буолар диэн өйдөбүлгэ сыыйа аҕалы.</i></p> <p>- Оҕолору кыра-кыра бөлөххө араары, дойдубут салайааччыларыттан кими билэллэрин, кинилэр туох ураты хаачыстыбалаахтарын туһунан кэпсэтии.</p> <p><i>Манна «Чуораанчык» сурунаал от ыйынаабы 7№-дээх сурунаалын тэттик кинигэтин туһунан кэпсэтии ытыллар.</i></p> <p>Санаа атастаһыга: «Салайааччы диэн мин санаабар...» оҕо сурунаала (бэйэлэрэ «Басхан – Өксөкү сиэнэ» тутулуттан ити этиини салгыыллар). Бэйэлэрин өйдөбүллэрин «Чуораанчык» Басхан тутулугар эбэн байытыахтарын сөп.</p> <p>- Оҕолор кэлэр дьарыкка сыал туруоралларыгар көмөлөһүү. <i>(Биһиги кылааска дьингнээх салайааччы диэн кими ааттыахпытын сөбүн билии).</i></p>	<p>Бэйэлэрин санааларын этэллэр.</p> <p>дойдубут салайааччыларыттан кими билэллэрин , кинилэр туох ураты хаачыстыбалаахтарын туһунан кэпсэтии.</p> <p>Бэйэ санаатын этии</p> <p>Кылаас кэлэр дьарыкка уопсай сыал туруоруута</p>
-----------	---	---	--

Түмүк: дойду салайааччытын туһунан уопсай өйдөбүл ылыы.

Кылаас дьарыгар сыал туруоруу.

3.	<p>Бииргэ үлэлээһини тэрийһи.</p> <p>Сорук: көхтөөх үлэ түмүктээх буоларын ситиһии.</p>	<p>- Оҕолору кытта «Ким Басхан киһи буолуон сөбүй?»— диэн ыйытыкка хоруйу ырытыы <i>(Хас биирдии киһи салайааччы буолар кыахтаах диэн өйдөбүлгэ аҕалыы)</i></p> <p>Ырытар, анаарар өрүттээх эрчиллиини ытыты.</p> <p><i>(аллара 2–4 эрэ бэриллибит эрчиллииттэн хаачыстыбалаахтык ыытар ордук).</i></p> <p>«Бутуур» төгүрүччү туруу, уна илиини иннигэр уунан атын оҕону кытта сизэттиһии, ханас илиигинэн атын сиргэ турар оҕону кытта сизэттиһэн бары араастык тутуһан тураллар. Соруктара – илиилэрин араарбакка араастык киирэн-тахсан бары төгүрүччү баар буолуохтаахтар.</p> <p>«Өйгө онорон көрөн айаннааһын». Оҕолор пааранан араасаллар. Биирэ экскурсовод, биирэ истээччи буолар. Истээччи хараҕын симэр, экскурсовод тылынан кэпсиирин истэн, онорон көрөн экскурсияҕа сылдьар. Айан араас буолар, дыэ, куорат бэлиэ сирдэрин устун айан буолуон сөп. Салгыы оруолларын атастаһахтарын сөп.</p>	<p>Ырытыыга кыттыһыы.</p> <p>Бу эрчиллиигэ туһаныллар бэлэм уруһуйдаммыт макет “Чуораанчык” сурунаал 2024 с. 7 №— гэр (от ыйа) баар.</p>
----	---	--	--

		<p>«Өксөкү ыллыга» дигэн «Басхан уол Чуораанчыгы дьиэтигэр сирдиэхтээх. Ханнык суолунан бараллара ордугуй?» «Чуораанчык» сурунаал 2024 с. от ыйынаабы 7 №-игэр бэчээттэммит бэлэм оонньуу макета туһаныллар. Кылааска эрийэ-буруйа ыллык суол оноһуллар. Оҕолор бары биһргэ сүбэлэһэн эрийэ-буруйа суолунан айанныылар. Сорудахтара: Сөптөөх быһаарыныыны ылынан, эрийэ-буруйа суолтан сөптөөх ыллыгы булан тахсыахтаахтар.</p> <p>«Өйгө ахсаан». Оҕолор бары төгүрүччү харахтарын симэн тураллар. Сорудахтара: Хас оҕо баар да, сүбэлэспэккэ, уочаратынан буолбакка, бэйэлэрин ахсааннарын, бэрээдэгинэн чыыһылалары этэн иһиэхтээхтэр. Биир чыыһыланы тэннэ икки оҕо этгэбинэ, ахсаан санаттан аабылар.</p> <p>«Электрическэй сыап». Оҕолор бары төгүрүччү тураллар. Хас биирдии оҕо икки ардыгар биирдии предмет баар (фломастер, харандаас, палочка буолуон сөп) Сорудахтара: ити предмети сөмүйэлэринэн эрэ икки өттүттэн тутан үөһэ</p>	<p>Ыйытыкка эппиэттииллэр, ырыталлар, «Биһиги кылааспыт салайааччылар» дигэн чек-илиист толороллор.</p>
--	--	---	---

		<p>(санныларын саға үөһэ) көтөбүөхтээхтэр. Бары түһэрбэккэ предмет көмөтүнэн сизэтиһэн турдактарына, соруудабы ыаратан, уна–ханас хаамыахтарын, араас хамсаныы оноруохтарын сөп. Предмети түһэрдэхтэринэ оонньоу сагаттан ытыллар.</p> <p>- Эрчиллиилэр кэннилэриттэн ырытыы тэриллэр.</p> <p><i>(Ырытыы ыйытыктар көмөлөрүнэн буолуон сөп: ким оонньоуга ордук көхтөөхтүк кытынна? Тугу бэлиэтии көрдүгүт? Туох ыараханы көрүстүгүт? Тобо? Чэлчэки буолабына, ким ордук көмөлөстө? Кими оонньоуга салайааччы дии санаатыгыт? Тобо?</i></p> <p>Бүтэнигэр «Биниги кылааспыт салайааччылары» дин чек–илиис толороллор.</p> <p><i>(Чек-илиис дин – кумаабыга үөһэ өттүгэр кыраһыабай буочарынан эрчиллиилэр ааттара суруллаллар. Эрчилли аайы ордук бэйэлэрин салайааччы курдук үчүгэйдик көрдөрбүт оболор ааттарын сулус ортотугар суруйаллар.</i></p>	
--	--	--	--

		<p>Манньк чек–илиис суруллуннабына, оџолор бэйэлэрин сыанабылларынан кылаас Басхан оџолорун истиһэгэ суруллан тахсар. Араас хаачыстыбаларынан истиһэккэ оџолор уларыяа сылдьан киирэллэрэ учууталга оџолору араас өттүнэн көрөргө көмө буолар. Оттон оџолор араспаанньаларын истиһэккэ көрөллөрө эмиэ улахан суолталаах.</p>	
<p>Түмүк: «Биһиги кылааспыт Басхан оџолорун» чек-илиийин толоруу уонна Өксөкү сиэнэ муннугар туруоруу.</p>			
<p>4. Бэйэбэ эргиллии, ырытыһыы. Түһүмэх соруга: түмүк оноруу.</p>		<p>Видеоролигы көрүүнү тэрийии: «Басхан киһи санаата».</p> <p>- Учуутал урут үөрэппит, билигин ситиһиһилээх үөрэнээччитин устан көрдөрөр. Улахан кылаас оџото эбэтэр оскуоланы бутэрбит ыччат буолуон сөп. Үөрэххэ, үлэбэ, талбыт идэтигэр, олоџор ситиһиһитин кэпсиир.</p> <p>- Видеоролик көрөн баран ырытыы тэриллэр, түмүк оһоһулар.</p> <p>(Ханнык хаачыстыбам мин ситиһиһилээх буоларбар көмөлөһүөй? Ситиһиһилээх буоларым ханна көстүөн, сайдыан сөбүй? Олох бары</p>	<p>Оџолор видеоролик көрөллөр.</p> <p>Ырытыыга кытыһаллар.</p>

		<i>түгэнигэр тэнгэ салайааччы буолуохтун сөп дуо?)</i>	
Түмүк: «Басхан – Өксөкү сизэнэ» тутулугар сыанабыл эбиллиитэ. Басхан оҕо хаачыстыбатын туһунан, ханнык түгэннэ ити хаачыстыбалар баар буолуохтарын туһунан өйдөбүл ылыы.			
5.	Дьарыгы изйилээхтик түмүктээһин. Дьарык соруга Дьыаланы өрө көтөбүллүүллээхтик түмүктээһин. Салгыы дьарыкка кыттыыны чинэтии.	- Өрө күүрүүлээхтик хоһоон аабы. А.Е. Кулаковскай–Өксөкүлээх Өлөксөй «Оттоку олук алгыһа» айымныгыттан 2–3 алгыһы истэллэр, аафаллар.	Хоһоону истэллэр.

3 дьарык. «Басхан оҕо хамаандаҕа итиллэр, сайдар»

Быһаары: ытык өйдөбүллэртэн быһаары

Россия национальнай сыаннастара: ийэ дойдуга бэриниилээх буолуу дьизэ кэргэн, үлэ, билим, искусство уонна литература, айылҕа, дьон-сэргэ.

Саха ытык өйдөбүллэрэ (СЭДИП технология): олох, ыал, киһи, бэриниилээх буолуу бэйэни гражданин быһыытынан билинии, дьулуур, айылҕа, үлэ, мал–сал, итэҕэл, уус-уран тыл, өтө көрүү, эрэйи туорааһын, киһи-аймах, сомоҕолоһуу.

Сыала: биир сомоҕонон үлэ суолтатын инэри.

Соруктара:

Ытык өйдөбүллэри инэри түмүгэ:

- соруудаҕы толорууга эппиэтинэстээх буолуу;

Үөрэх сатабылларын инэри түмүгэ (сайыннарыылаах):

- Бодоруһар сатабыл: бөлөххө үлэлиир сатабылын тэрийии;
- Билэр–көрөр сатабыл: түмүк онорор сатабылы тэрийии, бэриллибит информацияны тэннээн көрүү;
- Тэринэр–дьаһанар сатабыл: бөлөх туруоруммут сыалын ылынарга уонна ситиһэргэ көмөлөһүү.

Биридимэти үөрэтии түмүгэ (үөрэнии):

- бөлөххө бэйэ суолтатын олоҕурдуу.

Дьарыгы тэрийии халыыба: уопсай, бөлөбүнэн.

Дьарык ыытыллар сирэ: үөрэнэр кэбинизт.

Дьарыкка туттуллар маллар: компьютер/ноутбук, проектор, экран, «Чуораанчык» сурунаал, сөптөөх хоруйдаах карточкалар, Басхан дьон туһунан цитаталардаах киэли, контейнер, А4 иэннээх кумааҕы, харандаастар, фломастердар, кырааскалар, кисточкалар.

№	Дъарык хаамыгта уонна сорууктара	Үөрэтээччи дъарыга	Үөрэнээччи дъарыга
1.	<p>Кирири.</p> <p>Дъарык сорууга: истин эйгэни тэрийии.</p>	<p>«Бу түөлбэбэ бары доҕордуулар» оонньууну тэрийии.</p> <p>Оонньуу хаамыгта: учуутал санара, санара араас хамсаныылары көрдөрөр.</p> <p>Ону оҕолор үтүктэллэр.</p> <p>Бу түөлбэбэ доҕордуулар мустубуттар: мин, эн, кини... (бэйэтин, аттыгар турар оҕону, өссө 2 атын оҕону ыйан көрдөрөр).</p> <p>Сорудаҕа: Уна эбэтэр ханас турар доҕоргор мичээрдээ, кинини куус, хараххынан имнэн... «Биһиги биир дьиэ кэргэн кэриэтэ доҕордуубут» бу этии дъарык устата, сорудах толорор кэмнэ, хаста эмэ хатыланара ордук.</p>	<p>Тэриллит оонньууга кытты.</p>
Түмүк: салгыы көхтөөхтүк үлэлииргэ сорук туруоруу.			
2.	<p>Сорук турар: бары дъарыкка хабыллан үлэлииллэрин ситиһии.</p> <p>Дъарык тиэмэтин толкуйдааһын.</p>	<p>«Басхан – Өксөкү сиэнэ» оҕо үчүгэй ону тэнэ мөкү хаачыстыбаларын көрдөрөр тылларынан байыты.</p> <p><i>Ырытабыт. Салайааччы хаачыстыбатыгар сөп түбэспэт тыллар дии санаабыт тыллары ылабыт.</i></p>	<p>«Басхан – Өксөкү сиэнэ» тутулун үөрэтэн көрөллөр, салайааччы ханнык хаачыстыбата үчүгэй ону тэнэ мөкү хаачыстыба буоларын ырыталлар. Басхан оҕо хаачыстыбатыгар сөп түбэспэт тыллар дии санаабыт тыллары</p>

		<p>Түмүккэ дьингээх салайааччы буоларга наадалаах тыллары ырытан хааларабыт. - Оҕолору кыра–кыра бөлөххө арааран, ханнык салайааччы хаачыстыбатын хайдах бэйэбитигэр иитиэхпитин сөбүн ырытыһабыт. Хас биирдии оҕо онно бэйэтигэр тугу гыныан сөбүй? Бөлөххө сүбэлэхэн, ситэтэ суох суруктаах карточка толороллор. Салайааччы үчүгэй, ону тэнэ мөкү өрүттэрин ырыталлар (салайааччы буолар куруутун үчүгэй дуо? Ханнык түгэннэ салайааччы буолар уустук буолуой дии саныгыный? Салайааччы уонна салайтарааччы). Оҕолор аахпыт айымныларыттан ханнык салайааччы уонна салайтарааччы дьоруойдар баалларын санатыһаллар.</p>	<p>быһаараллар уонна тутултан сотоллор. Бөлөххө олон тугу гынан бэйэбэ үчүгэй хаачыстыбатын иитиэххэ сөбүн кэпсэтэллэр, карточкаларга Басхан оҕо сөп түбэхэр үчүгэй хаачыстыбаны көрдөрөр тыллары ситэрэн суруйаллар. Кинилэргэ, бэйэлэрин санааларынан, салайааччы ханнык хаачыстыбата баарын этэллэр. Өссө ханнык сага хаачыстыбаланыахтарын баҕаралларын, ону хайдах баар оноруохха сөбүн ырытан холоноллар. Оҕолор бары ырытыыга кытталлар. Санааларын этэллэр.</p>
--	--	---	---

Түмүк: «Басхан – Өксөкү сиэнэ» тутулуна үлэлэтии.

Салайааччы хаачыстыбатын кытта үлэ.

Салайааччы уонна салайтарааччы кимин өйдөөһүн.

<p>3. Бииргэ үлэлиир дьарыгы тэрийии. Соруга: хамаанданан үлэ тэрийии.</p>	<p>- Дуоскаҕа үс буукубаттан суруллубут ЧТП (АСДБ) карточка ыйаммыт. Учуутал: «Оҕолоор, эниги санааҕытыгар, бу тугу көрдөрөр тылларый, манна ханнык тыллар кистэммиттэрий?»</p> <p>- АЙАР СОРУДАХ ДЬҮӨРЭЛЭҢИИТЭ – таба хоруйдаах карточка дуоскаҕа ыйанар. Оҕолорго ыйытык туруоруллар. «Ханнык соруудах буолуон сөбүй? Хайдах толоробут? Тоҕо айар соруудах диэний?»</p> <p>Айар соруудах көрүннэрин ааҕы уонна оҕолорго саамай интэриэһинэй дии санаабыт уонна оноруохтары баҕарбыт 5 соруудаҕы куоластаан талалларыгар этии киллэрэр. Медиа сюрприз, оонньуу, зарядка о.д.а. буолуон сөп). Ол кэнниттэн кылаас биэс бөлөххө арахсар. Хас биирдии бөлөх бэйэтин бэлиэтин (символ) соруудаҕын ис хоһоонугар</p>	<p>Бэйэлэрин сабаҕалааһыннарын этэллэр.</p> <p>БҮрүтүгэ кыттыһаллар, айар соруудах араастарын бэйэлэриттэн этэллэр, илиискэ суруйан дуоскаҕа ыйыыллар.</p> <p>Биэс интэриэһинэй соруудаҕы талар куоластааһынна кытталлар, ону толорорго бэлэмнэрин биллэрэллэр. Салгыы бөлөххө арахсан, бөлөх соруудаҕын көрдөрөр бэлиэ толкуйдуулар.</p> <p>Бөлөх айар соруудаҕын бэлиэтин көмүскүүр уонна ол соруудаҕы атын оҕолору кытта толорор. (холобур, креативнай (эриэккэстик)</p> <p>хаартыскаҕа түһүү, учуутал биэрэр ыйытыгар хоруйдуур, бэйэтин бөлөбүн бэлиэтин Басхан муннугар иилэр.</p> <p>«Басхан – Өксөкү сиэнэ» тутулун эбии</p>
--	--	--

		<p>сөп түбэхэри толкуйдуур уонна уруһуйдуур.</p> <p>- бөлөхтөр толкуйдаабыт бэлиэлэрин билиһиннэрэллэр. Учуутал (тоҕо итинник бэлиэни ылбыттарын) ыйыты көмөтүнэн быһааралларын тэрийэр. Хас биирдии бөлөх эппиэтинэстээх маннайгы уопуттарын ылаллар.</p> <p>«Басхан – Өксөкү сиэнэ» тутулугар бэриллибит соруудаха эппиэтинэстээх буолуу, сыалы сөпкө туруорар хаачыстыбаны сайыннарар.</p>	<p>хаачыстыбаны көрдөрөр тылын эбэн суруйар.</p>
<p>Түмүк: АСДь диэн тугун билии. Кылааска бэриллибит соруудаҕы ырытыы. «Басхан – Өксөкү сиэнэ» тутулун толоруу.</p>			
<p>4. Санаа атаһаһыта, түмүгү ырытыһыы. Сорук: Түмүк оноруу, туруоруллубут соругу тэннээһин.</p>		<p>«Басхан – Өксөкү сиэнэ» тутулун кытта үлэ. Уопсай түмүк оноруу: Туох табыллына? Туох ыарахаттары көрүстүгүт? Хайдах салайааччы буолуохха сөп эбитий? (салайааччы буолуу хардыыларын оноруу).</p> <p>- Оҕолорго туһалаах өрөбүл туһунан кэпсээһин уонна туһалаах өрөбүлү</p>	<p>Салайааччы буолуу хардыыларын оноруу, онон «Басхан – Өксөкү сиэнэ» тутулун толоруу. Ол хардыыны киһи кирилиэһинэн дабайан тахсан иһэр ойуутугар ситэрэн суруйан биэри.</p>

		атаарарга маннайгы соридах биэри.	
Түмүк: Бэйэни салайыныыга хардылары оноруу. Туһалаах сынньаланна соридахтар.			
5.	Дьарыгы түмүктээһин Дьарык сорууга: Дьыаланы түмүктээһин. Салгыы дьарыкка кыттыыны чингэти.	Оболорго салайааччы туһунан сытыы этиилэр суруллубут кумаабылары холбукаға уган аҕалыы.	Салайааччы туһунан сытыы этиилэр суруллубут кумаабыларын холбукааттан талан ылыы уонна бэйэбэ ылыы.

Түмүк: Салгыы көхтөөхтүк үлэлииргэ сорук туруоруу.

4 дьарык. «Үтүө өрөбүл»

Эбии: оонньууларга 1-2 өбүгэ оонньуутун үөрэтии эбэтэр туһаныы.

Сыала: биир сомоһонон улахан дьону уонна оболору кэлэктиипкэ түмүү.

Соруктара:

Тус санааны, сыһыаны сайыннарар сатабыл:

- Кэлэктиипкэ хас биирдии оруол уратытыгар усулуобуйа тэрийии;

Үөрэх сатабылларын ингэри түмүгэ (сайыннарыылаах):

- бодоруһар сатабыл: тэрийээччи, көбүлээччи, салайааччы, толорооччу оруолун толорорго араас усулуобуйаға алтыһар, бодоруһар үөрүйэҕи ингэри;

- билэр-көрөр сатабыл: оҕо бииргэ үөрэнэр уонна улахан дьону кытта бииргэ үлэлиир усулуобуйаларын тэрийии;

- тэринэр-дьаһанар сатабыл: оҕо ситиһиилээх улахан дьону кытта үлэлиир усулуобуйатын тэрийии.

Биридимизэти үөрэтии түмүгэ (үөрэнии):

- оболорго улахан дьону кытта үлэлиир суолталаағын көрдөрүү.

Дьарыгы тэрийии халыыба: уопсай, бөлөбунэн.

Дьарык ытыллар сирэ: үөрэнэр кэбинизт.

Дьарыкка туттуллар маллар: бланкалар, А4 иэннээх кумаабылар

№	Дьарык хаамыыга уонна соруктара	Үөрэтээччи дьарыга	Үөрэнээччи дьарыга
1	Тэрээһин чааһа Сорууга: сылаас эйгэни тэрийии.	«Аалай парустаах хараабыл» («Алые паруса») ырыаны хатылыылар. Уччуутал маннайгы строкатын ыллаан сағалыыр, оболор ситэрэллэр.	«Аалай парустаах хараабыл» ырыаны толороллор.

Түмүк:

оболорго үлэбэ кирири холкутук барарын ситиһии.

№	Дьарык хаамыыта уонна соруктара	Үөрэтээччи дьарыга	Үөрэнээччи дьарыга
2	Сабаҕалааһын. Соруга: Оҕолор бары бииргэ биир үлэни ылсалларын ситиһии.	«Аалай парустаах хараабыл – доҕордоһуу, сыал–сорук бэлиэтэ, онтон кылаас, үөрэнээччилэр, төрөшпүттэр – бииргэ айанныыр хамаанда» диэн өйдөбүлү киллэрэбит.	Хараабылынан кылаас өрөбүлүгэр «айанныышлар».

Түмүк:

сыал–сорук туруоруу.

№	Дьарык хаамыыта уонна соруктара	Үөрэтээччи дьарыга	Үөрэнээччи дьарыга
3	Бииргэ үлэлээһини тэрийии Соруга: Түмсүүлээх буолууну ситиһии.	- Үрдүкү кылаас оҕолорун кытта үөрэнээччилэргэ уонна төрөшпүттэргэ «былаах үөрэҕи л» («веревочные курсы») тэрийии: <i>Ньыма:</i> Айылҕаҕа палатка туруорууну, отуу уотун уматааһыны, ас буһарыыны о.д.а кытта былаах үөрэҕи тэрийии. «Тэни булуу». Илиитигэр тэн кээмэйдээх мас лабаатын ылар. Уна илиилэринэн лабааларын туталлар. Төгүрүччү тураллар. Бэлиэ тыас иһилиннэ да, чаһы хаамыытынан атын лабааны тутуһаллар. Биир да мас сиргэ түһүө суохтаах. «Лабиринт». Учуутал эрдэ суорҕан эбэтэр танас бэлэмниир. Малярнай скоһунан «лабиринт» онорор. Икки сурааһын сэргэстэһэн барарын ситиһэр. Ити «суолунан» мээчиги	Бөлөбүнэн үлэ тэриллэр. Элбэх оонньоуттан бири сүбэлэһэн талааһын. Ким тугу гынарын үллэстии, эппиэтинэстээхтэри быһаарыы, атын бөлөхтөргө оонньоулары бэйэлэринэн ыыттарыы.

		<p>быгаллар. Мээчик сиргэ түспэтэ наада.</p> <p>«Архитектордар». Бириэмбэ айылжа матырыйаалларыттан араас үрдүктээх башняны туталлар. Манна башня матырыйаалын, үрдүгүн, бөбө-таба буолбутун туһунан кэпсииллэр.</p> <p>«Ообуй ситимэ». Мастер быыстарынан араастаан быа баайыллар. Оболоор илиилэриттэн ылсан, сыаптаан, быалары таарыйбакка, хамсаппакка эрэ мэхэйдэри ааһахтаахтар.</p> <p>- Дьарыгы бүтэрэн баран учуутал оболору кытта дьүүллэхэллэр. Кыахтарын сыаналыыллар. Туох табыллына? Табыллыбата? диэн ыйытыыларга хоруйдуулар.</p> <p>- Алын сүһүөх оболоруттан, үрдүкү кылаас үөрэнээччилэриттэн, төрөшпүттэриттэн турар 3 бөлөх тэрийэбит. Хас биирдии бөлөх оонньуу талан тэрийэн быгаллар.</p> <p>- Учуутал бөлөхтөр күүстээх өрүттэрин булалларыгар көмөлөһөр. Ким эрэ идийэни түргэнник толкуйдуур кыахтаах,</p>	<p>Ырытар үлэбэ кыттыһаллар, мэтээллэри суруйсаллар, туттарсаллар, бэйэ-бэйэлэригэр махтаналлар.</p>
--	--	---	--

		<p>ким эрэ тэрийэри сатыыр, кыттааччылары бэрээдэктиир, ким эрэ ыксаллаах түгэнгэ өйүүрү сатыыр диэн араарар.</p> <p>- Хас биирдии бөлөх бэлэм мэтээллэри суруйар, анал ааттары аныыр.</p>	
<p>Түмүк: оџолор күүстээх өрүттэрин көрөр, булар дьоџуру баар оноруу.</p>			
№	Дьарык хаамыыта уонна соруктара	Үөрэтээччи дьарыга	Үөрэнээччи дьарыга
4	<p>Түмүгү дьүүллэһии</p> <p>Соруга: түмүгү таһаарыы, туруоруллубут соруктар туолбуттарын, туолбатахтарын ырытыы, куолаан үлэни толкуйдааһын</p>	<p>- Санаа атастаһытын тэрийэр. Оџолор санааларын сурукка тиһэр.</p> <p>- Саамай сөбүлүүр холобур иһин куоластааһыны тэрийэр.</p>	<p>Ырытыыга, кыра оџолорго ытыахха сөптөөх түгэннэри талыыга кытталлар.</p>
<p>Түмүк: 1 уонна 2 кылаас оџолоругар сөптөөх кэллэктиибинэй үлэлэри талыы.</p>			
5	<p>Дьарыгы өрө кетөбүллүүлээхтик түмүктээһин.</p> <p>Соруга: өрө кетөбүллүүлээхтик дьарыгы түмүктээһин.</p>	<p>- Оџолорго уопсай хаартыскаџа түһүүнү тэрийэр, видео устар. Талыллыбыт хаартыскаларынан хаһыат (коллаж) онорон көрдөрүүгэ таһаарар.</p>	<p>Хаартыскаџа түһэллэр, видео усталлар, коллаж онорон көрдөрүүгэ таһаараллар.</p>
<p>Түмүк: салгыы кыттарга бэлэмнээх буолууну ситиһии.</p>			

5 дьарык. «Толкуйтан – дьыалаба»

Бырайыак «Сахабыт сирин сайдыыта». Учуутал көрүүтүнэн.

Эбии: XIX–с үйэбэ Өксөкүлүүх Өлөксөй өтө көрүүлэрэ. П.А. Ойуунускай 100 сыллаах былаана.

Сыала: Бырайыактары толкуйдуур үөрүүхтэрин тэрийии.

Соруктара:

Тус санааны, сыһыаны сайыннарар сатабыл:

- бөлөххө оҕо бэйэтин үлэтин, сайыннарарын тэрийии үлэтэ.

Үөрэх сатабылларын ингэрии түмүгэ(сайыннарыылаах):

- *бодоруһар сатабыл:* уопсай турбут сорукка араас оруолу толорон бииргэ быһаарасар сатабылын ингэрии;

- *билэр–көрөр сатабыл:* бөлөххө былаан оноруутугар кыттыһыны;

- *тэринэр–дьаһанар сатабыл:* былаанынан үлэлиир сатабылларын ситиһии, туруорбут сыалларыгар хамсааһын оноруулар.

Биридимэтии үөрэтии түмүгэ (үөрэнии):

- сааһылаан онорон таһаарыылар.

Дьарыгы тэрийии халыбыа: уопсай, бөлөбүнэн.

Дьарык ыытыллар сирэ: үөрэнэр кэбинит.

Дьарыкка туттуллар маллар: компьютер/ноутбук, проектор, экран, «Чуораанчык» сурунаал, А4 кумаабы, харандаастар, фломастердар.

№	Дьарык хаамыыта уонна соруктара	Үөрэтээччи дьарыга	Үөрэнээччи дьарыга
1	Тэрээһин чааһа Соруга: сылаас эйгэни тэрийии.	«Атомы–молекулы» оонньууну тэрийии. <i>Оонньуу ис хоһооно:</i> «Атомнар» хамаанда – бу хамаанда кабинет иһигэр талбыттарынан хамсыыллар, хаамаллар. «Молекулалар» – бу хамаанда учуутал эппит бэлиэлэринэн атын хамаанданы кытта холбоһор сыаллаахтар. Холобур, сөбүлүүр дьыл кэмнэринэн, үстүү, биэстии о.д.а. ахсааннарынан, сөбүлүүр кыылларынан... «Молекулалар» диэн хамаанданы истэн, соруудах толороллор.	Бөлөхтөргө түргэнник арахсарга, бэйэ–бэйэни истэргэ үөрэнэллэр.
Түмүк: оҕолор күүстээх өрүттэрин көрөр, булар дьобуру баар оноруу.			

2	<p>Сабажалааһын чааһа</p> <p>Соруга:</p> <p>оҕолор бары бииргэ биир үлэни ылсалларын ситиһии</p>	<p>– «Сахабыт сирин сайдыыта» дойдубутун сайыннарар бырайыактарга бөлөбүнэн үлэни тэрийии.</p> <p>XIX–с үйэбэ Өксөкүлээх Өлөксөй өтө көрүүлэрин. П.А. Ойуунускай 100 сыллаах былаанын туһунан кылгастык билиһиннэри. <i>«Чуораанчык» сурунаал 2024 с. от ыйынаабы 7№-дээх сурунаалыттан оҕолор Сахабыт сирэ 10 сылынан хайдах буоларын туһунан суруйбуттарын ааҕабыт, ырытабыт.</i></p> <p>Салгыы Өксөкүлээх Өлөксөй, Былатыан Ойуунускай, Максим Аммосов, Исидор Барахов, Степан Аржаков туһунан анаарабыт. «Мин Саха сирэ 10 сылынан хайдах буолуой?» өйтөн суруйуу.</p>	<p>Эрдэ толкуйдаабыт идеяларын ситэрэн биэрэр үлэбэ кытты.</p> <p>Сыал–сорук туруораллар</p>
<p>Түмүк: Сыал–сорук туруоруу.</p>			
3	<p>Үлэни тэннэ оноруу чааһа.</p> <p>Соруга:</p> <p>хамаанда иэйиитин үөскэти.</p>	<p>Былаан онгорорго көмө буолуу, соруудахтары түнгэти, бөлөхтөрүнэн үлэни тэрийии.</p>	<p>Былаан онгорорго көмө буолуу, соруудахтары талааһын, тинэбэр тиэрдии.</p>
<p>Түмүк: бөлөхтөрүнэн үлэ.</p>			

4	<p>Түмүгү дьүүлээһин.</p> <p>Соруга: түмүгү таһаарыы, туруоруллубут соруктар туолбуттарын, туолбатахтарын ырытыы, куолаан үлэни толкуйдааһын.</p>	<p>Оҕолору кытта бэлэмнэрин ырытыы. Бырайыактары көмүскээһин.</p> <p>Түмүк таһаарар, соруудахтарын хайдах толорбуттарын ырытар. Кыаллыбатах соруктар баар буоллахтарына, аныгыс сырыыга табылларын этэр, көбүлүүр.</p>	<p>Бэлэмнэрин, бэлэмнэрэ суохтарын этэллэр.</p> <p>Бырайыактары көмүскээһин.</p> <p>Түмүк таһаарыыга кытталлар, бэйэлэрин санааларын сааһылаан этэллэр, бэйэ-бэйэлэрин санааларын ситэрэн биэрэллэр.</p>
<p>Түмүк: бэлэм буолбуттарын быһаараллар.</p>			
5	<p>Дьарыгы өрө көтөбүллүүлээхтик түмүктээһин.</p> <p>Соруга: дьарыгы түмүктээһин.</p>	<p>- Оҕолору төгүрүччү туруорар. Биирдии илиилэрин төгүрүк ортотугар үрүт–үрдүгэр уураллар, үөһэ–аллараа хамсаталлар. Бары бииргэ илиилэрин үөһэ ууналлар.</p>	<p>Этиллибит дьарыкка көхтөөхтүк кытталлар, санааларын үллэстэллэр.</p>
<p>Түмүк: салгыы кыттарга бэлэмнээх буолууну ситиһии.</p>			

6 дьарык. «Норуот күүһэ – көмүөл күүһэ»

Үлэ көрүнгэ: соруудах, эрчиллии, оонһуу.

Этии киллэри: оонһуу аатыгар, ис хоһоонугар – «Отонноотоххо оноойук туолар», Саха сиригэр үүнэр минньигэс амтаннаах сир астара.

Сыала: Күргүөмүнэн айар үлэни тэрийии.

Соруктара:

Тус санааны, сыһыаны сайыннарар сатабыл:

- тэрийэр дьобурдарынан кэпсиир усулуобуйаларын тэрийии.

Үөрэх сатабылларын ингэри түмүгэ (сайыннарыылаах):

- бодоруһар сатабыл: атын дьону кытта алтыһар сатабылын тэрийии;

- билэр–көрөр сатабыл: тэрийэр дьобурун сөпкө сыанабыл оносторун ситиһии;

- тэринэр–дьяһанар сатабыл: бэйэтэ тэринэр, салайар усулуобуйатын тэрийии.

Биридиммитии үөрэтии түмүгэ (үөрэни):

- Дьон иннигэр сангарар-инэрэр усулуобуйатын оноруу.

Дьарыгы тэрийии халыыба: уопсай, бөлөбүнэн.

Дьарык ыытыллар сирэ: үөрэнэр кэбинизт.

Дьарыкка туттуллар маллар: компьютер/ноутбук, проектор, экран, А4 иэннээх кумааҕы, харандаастар, фломастердар, чек–илиис «Биһиги салайары сатыыбыт!»

№	Дьарык хаамыгыта уонна соруктара	Үөрэтээччи дьарыга	Үөрэнээччи дьарыга
1	Тэрээһин чааһа Соруга: сылаас эйгэни тэрийии.	Сахалыы ыйдарынан төрөөбүт оҕолор айыы майгыларын туһунан «Чуораанчык» сурунаалтан билиһиннэрэр.	
Түмүк: оҕолор күүстээх өрүттэрин көрөр, булар дьобуру баар оноруу.			
2	Сабаҕалааһын чааһа Соруга: оҕолор бары бииргэ биир үлэни ылсалларын ситиһии.	Оҕолору кытта үлэ былаанын уонна туох болҕомто ууруллуохтаағын туһунан кэпсэтэр-ипсэтэр.	Сыал-сорук туруоруллар; ол аата, дьыала тэриллитин хас хардытытын аайы ырытыы.
Түмүк: сыал–сорук туруоруу.			
3	Үлэни тэнгэ оноруу чааһа. Соруга: хамаанда изийитин үөскэтии.	- Оҕолор дьарыгы ытталларын кэтээн көрөр уонна көмөлөһөр, саамай тоҕоостоох түгэннэри чопчулуур уонна ырытыһар, хас биирдии кыттааччыга болҕомто ууруллар наадатын бэлиэтиир. Оҕолор дьарыктарын бэлэмнээһингэ уонна тэрийиигэ 3-с кылаас оҕолоро бары үлэбэ хабыллыахтарын сөп диэн суолталыыр.	Дьарыгы ытталлар1,2- с кылаас оҕолоругар анаан түгэннэр: 1 - Кыттааччылары эбэрдэлээһин, оҕолору дьарыктарга уһуйуу. 2 - Сүрүн чааһа (сорудахтар, эрчилииһэр, оонньуулар уо. д. а.); 3 - Түмүк таһаарыы, 4 наҕараадалааһын.
Түмүк: дьарыгы тэрийии.			

4	<p>Түмүгү дьүүлэһии</p> <p>Соруга:</p> <p>түмүгү таһаарыы,</p> <p>туруоруллубут</p> <p>соруктар</p> <p>туолбуттарын,</p> <p>туолбатахтарын</p> <p>ырытыы,</p> <p>кэллэктиибинэй</p> <p>үлэни</p> <p>толкуйдааһын</p>	<p>«Отонноотоххо оноойук туолар»,</p> <p>Саха сиригэр үүнэр минньигэс амтаннаах сир астара. Оҕолорго эмоцияны уонна кини эмоцияларын кытта сөп түбэхэр сир астарын талан ыаҕайаҕа угар уонна тоҕо талбытын быһаартарар.</p> <p>Дьарыкка туттуллар бэлэм макет «Чуораанчык», сурунаал 2024 с. от ыйынааҕы 7 №-игэр баар.</p> <p>Басхан оҕо ханнык хаачыстыбалардаах буоларын туһунан дьүүлэһии таһаарар.</p>	<p>Учуутал туруорбут</p> <p>боппуруостарыгар</p> <p>эппиэттииллэр,</p> <p>дьүүлэһиигэ</p> <p>кытталлар.</p>
<p>Түмүк: оҕо бэйэтин туһунан кэпсиир дьобура.</p>			
5	<p>Дьарыгы өрө</p> <p>көтөбүллүүлээхтик</p> <p>түмүктээһин.</p> <p>Соруга:</p> <p>Өрө</p> <p>көтөбүллүүлээхтик</p> <p>дьарыгы</p> <p>түмүктээһин.</p>	<p>Оҕолор наҕараадалааһыннарын тэрийэр – бэйэлэрин илиилэринэн оноруллубут дьобус бэлэхтэр, ох тыллар, баҕа санаалар буолуон сөп, кыра грамоталар, мэтээллэр, значоктар.</p>	<p>Наҕараадаҕа</p> <p>кытталлар.</p>
<p>Түмүк: оҕолору наҕараадалааһын.</p>			

7–8 дьарык. «Сахабыт киэн туттар тумус туттар дьонун кытта көрсүһүү, билиһиннэри»

Бастын дьону билиһиннэри: А.Е. Кулаковскай–Өксөкүлээх Өлөксөй, П.А. Ойуунускай, М.К. Аммосов, И.Н. Барахов, М.Е. Николаев.

Бастын дьоннуун көрсүһүү: Олорор сир бастын дьоннорунуун.

Сыала: Киһи уобараһын туһунан өйдөбүлү үөскэтии – чопчу холобурга олобуран басхан (лидеры) кытта холооһун.

Соруктара:

Тус санааны, сыһыаны сайыннарар сатабыл:

- билигин бэйэни салайыныы суолтатын өйдөтүү

Үөрэх сатабылларын инэрии түмүгэ (сайыннарыылаах):

- бодоруһар сатабыл: саастыылаахтары уонна улахан дьону кытта кэпсэтэр дьобуру үөскэтии;
- билэр–көрөр сатабыл: ыйытыктары үөскэтии, интервью биэри.
- Тэринэр-дьаһанар сатабыл;

Үөрэх биридимизтин үөрэтии түмүгэ (үөрэнии):

- актуализациялааһын, ханнык лидер хайдах хаачыстыбалаах буолуохтаабын туһунан информацияны тиэрдии.

Дьарыгы тэрийии халыыба: уопсай, бөлөбүнэн.

Дьарык ыытыллар сирэ: үөрэнэр кылаас, кэбинизт/киэн площадка.

Дьарыктаах буолуу сүрүн хайысхата: ыалдьыттары кытта көрсүһүү – Басхан хаачыстыбалаах оҕолору санга билиилэргэ, сатабылларга үөрэтии. Ыалдьыт оҕолору кытта дьон иннигэр эппизтинэстээх буолуу уонна бэйэтэ хайдах буолуохтаабын туһунан кэпсэтии тэрийэр.

Дьарыкка туттуллар маллар: колонка, проектор, ноутбук, экран.

9 дьарык. «Доҕордуу кылаас».

Эбии: «Биһиги – Өксөкү сизэнэрэбит» өйү–санааны олохсутуу.

«Өксөкү сизэнэ өксөкү буолар» И. Гоголев. Бэйиэт Иван Гоголев эппитин туох диин быһаарыахха сөбүй?

Дьарыкка туттуллар маллар: колонка, проектор, ноутбук, экран, «Чуораанчык» сурунаал. Тылдьыт быһаарытыттан:

1. миф., фольк. Остуоруйаба, олонхоҕо баар икки эбэтэр үс бастаах хотойдуну көтөр.
2. итэҕэл, эрг. Икки бастаах, кынаттаах, ураҕаска олордуллубут көтөр курдук мас эмэгэт.
3. көсп. Кынатын, тынгырастарын сараппыт икки бастаах хотой – Арасыйа судаарыстыбатын былааһын бэлиэтэ.

Сыала: «Басхан – Өксөкү сизэнэ» хайысханы олоххо киллэрбиппит туһунан түмүк таһаары.

№	Дьарык хаамыыта уонна сорукутара	Үөрэтээччи дьарыга	Үөрэнээччи дьарыга
1	Тэрээһин чааһа Соруга: сылаас эйгэни тэрийии.	- Эрдэттэн кылаас иһин бэлэмниир: оҕолор хаартыскаларынан, видеоларынан экранга презентация онорон таһаарар. - «Чуораанчык» сурунаал 2024 с. от ыйынаабы 7 №-игэр бэчээттэммит тэттик кинигэтин туһанабыт. Учуутал оҕолорго көмөлөһөр.	Үс кылааска үөрэнэр кэмигэр оноһуллубут фото, видеоролик көрөллөр. Дьарыкка сыалы туруорар.
Этап түмүгэ: үөрэммит, билбит билиилэрин сүрүннээһин.			
	Сабаҕалааһын чааһа Соруга: оҕолор бары бииргэ биир үлэни ылсалларын	Кэлэр дьарыкка сыалы– соругу туруорар (түмүк онорор).	

	сигийн.		
Түмүк: дьарык сыалын туруоруу.			
3	<p>Үлэни тэнгэ онгоруу чааһа.</p> <p>Соруга: хамаанданы үөскэтии.</p>	<p>Оболору 4 бөлөххө араһарга этии киллэрэр: ытыллыбыт түһүмэхтэринэн.</p> <p>Хас биирдии бөлөх хаартыскаларын көрөн кэпсиир, ахтар–саныыр. Итинник гынан 4 үлэ көстөр. Хас биирдии үөрэнээччи.</p> <p><i>«Чуораанчык» сурунаал 2024 с. 7 №–гэр бэчээттэммит тэттик кинигэни толорор. Хас биирдии оҕо тус бэйэтин үлэтэ-хамнаһа көстөрүн ситиһэр.</i></p>	<p>Бэйэтэ туспа конструктор (танган онгортон) онгортон, үөрэх дьылын устата бэйэтэ сайыннарыахтаах хаачыстыбаларын көрдөрөр. Онуоха «Чуораанчык» сурунаал от ыйынаабы 2024 с. 7 №–гэр бэчээттэммит тэттик кинигэ тирэх буолар.</p>
Түмүк: дьарыгы тэрийии			
4.	<p>Түмүгү дьүүллэһии.</p> <p>Соруга:</p> <p>түмүгү таһаарыы, туруоруллубут соруктар туолбуттарын, туолбатахтарын ырытыы, куолаан үлэни толкуйдааһын.</p>	<p>Кылааскыттан кимиэхэ саамай улахан кистэлэни эрэниэн этэй? Кими кылааскыттан төрөөбүт күннэр ынырыан этэй? у.д.а ыйытыылары оҕолорго биэрэр.</p>	<p>Кэпсэтиигэ кытталлар.</p>
Түмүк: оҕо бэйэтин туһунан кэпсиир дьобуруун сайыннарыы.			
5	<p>Дьарыгы өрө көтөбүллүүлээхтиик түмүктээһин.</p> <p>Соруга: Өрө көтөбүллүүлээхтиик</p>	<p>Сыл бүтүүтэ эбэрдэ видеоролик хомуйан ытар.</p>	<p>Видеоролик усталлар, тангаллар.</p>

	дъарыгы түмүктээхин.		
Түмүк: оџолору наџараадалааһын.			